

سخن سردبیر

رشد یا انحطاط پس از رفاه؛ به سوی مفهوم پردازی جدید

در سرمقاله پیشین گذشت که بر اساس آنچه در روان‌شناسی و منابع اسلامی آمده است هر ضربه، هم می‌تواند به اختلال (PTSD) و هم به رشد (PTG) منجر شود. البته چیزی که مغفول مانده، رشد معنوی و اخلاقی پس از ضربه است.

اما از این مهم‌تر، رشد یا سقوط پس از نعمت و رفاه است که بدان توجه نشده است. گویا پیش‌فرض مطالعات این بوده است که ضربه‌ها، آسیب می‌زنند و یا رشد می‌دهند و نعمت و رفاه خارج از این‌گونه مباحث است. اصولاً در دهه‌های پیشین، رویکرد روان‌شناسی بیشتر بر آسیب بوده است که اشتباهی راهبردی است. البته تحقیقات جالبی درباره ماتریالیسم و رضامندی انجام شده که نمونه‌های آن را می‌توان در کتاب «بهای سنگین مادی‌گرایی» اثر تیم کاسر مشاهده کرد اما درباره رشد و سقوط پس از رفاه سخنی به میان نیامده است. بر اساس منابع اسلامی، هم ضربه و مصیبت و هم رفاه و نعمت، از چالش‌های بزرگ و اساسی زندگی انسان است که افراد در مواجهه با آن‌ها یا دچار آسیب می‌شوند و یا رشد می‌کنند! آسیب یا رشد، فقط مخصوص ضربه نیست و افراد دارای نعمت و رفاه نیز در معرض آسیب یا رشدند!

زندگی، به دو قسم خوشایند و ناخوشایند تقسیم می‌شود (حرانی، ۱۴۰۴، ص ۲۰۷). انسان‌ها در موقعیت «خوشایند» به اشکال مختلفی عمل می‌کنند. واکنش مثبت به این دو موقعیت، «شکر» است و واکنش منفی به این موقعیت «فرح» (روم: ۳۶ و شورا: ۴۸)، «فخر» (هود: ۹ و ۱۰)، «اعراض از خدا» (فصلت: ۵۱) و «منع» (معارج: ۱۹ - ۲۱) است. در برخی آیات دیگر، از «ترف» و «مترفین» یاد شده است. واژه «مترفین» در قرآن به معنی کسانی است که مست و مغرور

به نعمت شده و طغیان کرده‌اند. قرآن کریم تصریح دارد که انسان احساس بی‌نیازی کند، سرکش خواهد شد! (علق: ۶). گاه ثروت انسان را مغرور می‌کند چنانکه قارون می‌گفت: *إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي* (قصص، ۷۸) یا قدرت او را مغرور می‌کند چنانکه فرعون می‌گفت: *أَلَيْسَ لِي مَلِكٌ مِّصْرَ (زخرف: ۵۱) یا علم او را مغرور می‌کند چنانکه بلعم باعورا به آن گرفتار شد: آتیناهُ آيَاتِنَا فَأَنْسَلَخْ مِنْهَا (اعراف، ۱۷۵)؛ اما ممکن است هر سه در یک نفر جمع شده ولی مغرور نشود چرا که همه را از خداوند می‌داند نه از خود، چنانکه حضرت سلیمان گفت: هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي (نمل: ۴۰) و حضرت یوسف گفت: رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ (یوسف: ۱۰۱)*

در منابع اسلامی، مطالب دیگری نیز وجود دارد که اکنون مسئله ما نیست. مسئله این است که موضوع رشد و آسیب پس از نعمت و رفاه، از مسائل مهم و ناشناخته‌ای است که لازم است پژوهشگران علاقه‌مند به روان‌شناسی اسلامی آن را مدنظر قرار دهند تا به تئوری‌های جدیدی دست یابند. روان‌شناسی اسلامی، نباید عملکرد منفعلانه داشته باشد و در موضوعاتی که روان‌شناسی کلاسیک مطرح می‌کند، بازی کند. روان‌شناسان مسلمان می‌توانند متکی بر آموزه‌های دینی، زمین‌های بازی جدید تعریف کنند. امیدواریم در آینده نه‌چندان دور، از مفاهیمی مانند (Post-Welfare Growth) PWG و (Post-Welfare Decadence) PWD یاد کنیم اگر چه این، دیدگاهی قطعی نیست و میتواند بررسی شود، انشاء الله.